

מגיש : שומי בן יצחק

נושא : יחסו של הסמ"ע¹ לשולחן ערוך ולהלכה

הסמ"ע בהוספותיו על השולחן ערוך והבית יוסף מוסיף את ההלכה יחד עם המקורות, בשונה מפרשנים אחרים. תפיסת עולמו התורנית של הסמ"ע היא שכתובת ההלכה הינו נדבך מרכזי ביהדות, ולפיכך, כאשר כתיבת ההלכה נעשית יחד עם המקורות, זה הדבר המעולה והנדרש ביותר, כדי למנוע הטיה ובלבול. ואכן, הוא כתב זאת על השו"ע והבית יוסף, שהם הרימו אז את קרנה של ההלכה ואת דרך צורת הלימוד שלה אך הוא מסתייג על צורת הסגנון בה היא נכתבה, ואבאר זאת בהמשך.

כראיה לכך, ניתן לראות כי הסמ"ע תמה מדוע מעיקרא לא ניתנה תורה שבעל פה להיכתב (לפני ההיתר של ר' יהודה הנשיא מ"ועת לעשו לה הפרו תורתך") ועל כך הוא עונה, שהאיסור לכתוב את התורה שבעל פה הוא סיבה צדדית, וזאת כדי שיתרבו הדעות וממילא יתרבו חידושי התורה של כל אדם בכל דור, שהרי אילו היא הייתה ניתנת להיכתב לא היו מתחדשים חידושים שהרי האי כתובה שלחור על גבי לבן. וזה לשון הסמ"ע בהקדמה לחושן משפט "גם כדי שלא יסמכו על מה שכתובה לפניו ולא יעסקו בה כל כך בעיון כמו שצריכין ליתן לב כשילמדו בעל פה שאז צריכין להגות בהן תמיד כדי לזכור הדברים ולא ישכחוהו ועל ידי כן יוציאו מדעתם ומסברתם כמה דינים ואני אומר שגם מהאי טעמא לא רצה השם יתברך שיכתבו תורה שבעל פה מפני שהדבר שנכתב לפנינו ישנתו בו הפירושים שעליו וכו' ואילו לא נכתבה אלא נמסרה ההלכה עם פירושיה מחכם לחכם פה אל פה לא היה בו מחלוקת ולא היינו צריכין לכלות ימינו במבוכה ופירוש ההלכה והיינו עוסקין באותן שעות בלימוד אחר"².

כהוספה לכך, מבאר הסמ"ע באריכות את סדר כתיבת ספרי ההלכה. בכל דור התרבו דעות, כך שבדור שלאחריו נוצר הטיה ובלבול, והיה צורך רב לתמצת את ההלכה למעשה. כדוגמא לכך ניתן להבחין שהרמב"ם כתב את הי"ד החזקה, שנכתב ללא מקורות הגמרא, ואז בא הסמ"ע וכתב "כל הדינים על סדר מצות עשה ולא תעשה שבתורה והוא כתב מוצא לכל הדינים ממשנה והתלמוד ומפסקי הגאונים"³ והוא כביכול "תיקן" את המקורות שהיה חסר לרמב"ם.

זאת ועוד, אנו רואים שגם בכתיבת הטור שהרחיב את היריעה לכתוב בה את שלל הדעות, גם בכך רואה הסמ"ע חיסרון שהטור כתב את פסיקותיו כפי פסקי אביו - הרא"ש: "אך בהיות שחיבור הטור ופסקי הלכותיו סדרו על פי הסכמת הרא"ש אשר לא זז מדבריו ימין ושמאל"⁴ ולפיכך בא חיבור הבית יוסף לתקן זאת "ואסף בו כל המחנות מקור נדברי הגמרא ודברי המתבררים המחולקים בו והסכמות כל א' אך שעל הרוב פסק הלכותיו, אם על פי הכרעות וראיות מהתלמוד ועל פי שיקול הדעת כי אם על פי הסכמות שנים מהשלשה פוסקים המפורסמים אשר בית ישראל נשען עליהם והן הרי"ף הרמב"ם והרא"ש וכו' ודרך זה לא היה נכון בעיני מורי ורבי הגאון שאר

¹ הסמ"ע היה רבי יהושע פלק (וולק) שחי במאה ה-14 אשר היה מגדולי האחרונים וממפרשי השולחן ערוך והטור, מכונה בשם הסמ"ע בעקבות ספרו "ספר מאירת עיניים".

² הסמ"ע בהקדמות לשולחן ערוך על חושן משפט.

³ שם.

⁴ שם

בשרי רבי משה איסרלן" וכפי שהרמ"א כתב את חיבורו מפני שראה את כח הפסיקה מכח סברא, ולא מצד דעות שלשות הראשונים" כך גם הסמ"ע חולק על רבי יוסף קארו בגישה ההלכתית.

לגבי חיבור הבית יוסף, יש לסמ"ע ביקורת כלפיו "שאין מלאכתו שלימה" מכמה וכמה טעמים: האחד, שהבית יוסף לא התמקד בכתיבה ההלכה למעשה אלא הוא "כתבו וחיברו לפי רוחב שכלו ודעתו הצלולה ובקיאותו הגדולה ומתוך כל עירבב דבריו, וכתב לשון המשנה וגמרא ודברי הפוסקים והתשובות השייכים לאותו דין ופירשם הכל יחד וקשה לכל מעיין לברר מתוכו ביאור הדין והדבר שצריך לו מתוך דברים המעוררבים".

השני, שהוא קיצר מקומו שהוא היה צריך להאריך: "שהרב מרוב חריפותו ובקיאותו הניח מלכתוב ביאור לכמה דברים שהן נעלמים וסתומים לרוב מעיינים שבדורינו... והוא קיצר מאוד במקומות שהיה לו להאריך בדיבורו".

השלישי, שהוא הסיק מסקנות מהקושיות על הטור במקום לתרץ קושיות אלו: "שהרב הקשה בכמה מקומות קושיות על דברי הפוסקים, ובפרט על דברי הטור וסתר דבריהן וחשבן לטועה ופעמים הניחן בצריך עיון, ואחרי העיון בעומק אותו סוגיא יראה לעיניים שדבריהם עולים יפה".

הרביעי, שעיקר לימודו של הבית יוסף היה מהרי"ף והרמב"ם ועל כך בנה את משנתו ההלכתית, בשונה מהטור שרימו בדבריו את התוספות והרא"ש ולכן הבית יוסף לא הבין את דבריו של הטור. "שלא נתן בית יוסף לבו לדקדק בדברי בעל הטורים כראוי וכבר כתבתי שהמדקדק בדבריו ז"ל יראה שמרומזים בו כמה וכמה עניינים אשר כתבו התוספות והרא"ש ושאר מפרשים ומחברים וגרם להרב בית יוסף זה אשר מנעוריו היה עיקר לימודו בדברי הרי"ף והרמב"ם אשר על פיהם פוסקים בארצם רק שסמך חיבורו לחיבור הטור מפני שבו כתובים הרבה דינים ודעות אשר לא נזכרו בדברי המחברים שקדמוהו וכמו שכתב הבית יוסף בהקדמתו".

החמישי, סיבה של פרשן קלאסי שחולק על פוסק אחר: "הרבה אגב ריהטא או חורפתו דרב פירש פירושים אשר לעניות דעתי על פי האמת אינם עולים כאשר אבאר אם ירצה ה' לפני גדולים וקטנים, וגם פעמים הרבה מסתעפים מכח זה דינים ודעות אשר לא נזכרו בדברי המחברים שקדמוהו".⁵

לפיכך, לאור השגותיו אלו של הסמ"ע, זה מביא אותו לכתוב שתי הוספות על הבית יוסף: האחת, הגהות ה"פרישה", והשניה, חידושי תורה הנקראים ה"דרישה", וזאת כדי שהלומד יקבל יצירה מושלמת טרם הגעתו ללמוד את השולחן ערוך, ששם ביצירת החיבור "ספר מאירת עיניים"⁶ הסמ"ע כותב את ההלכה עם ביאור מקיף הכולל מקורות על ההלכה המתומצתת.

לסיכום, מטרתו של הסמ"ע בכל הנוגע להוספותיו על הטור והבית יוסף, אינו להוסיף תוספת מסוימת של פירוש או כחיזוק בלבד להלכה היהודית, אלא גישתו היא שלמידת ההלכה צריכה להיות יחד עם המקורות כדי להימנע ממחלוקות, הטיה ובלבול.

⁵ חמשת הטעמים נזכרים באמצע הקדמתו של ספר מאיר עיניים.

⁶ ספרו של הסמ"ע לחושן משפט שבו הוא מגיה שגיאות שנפלו בש"ע, מפרש ומפטר בין השו"ע לרמ"א, מביא מקורות להלכות ומוסיף הלכות חדשות של חכמים שאחרי הש"ע, ולעתים אף חולק על הש"ע.